

บทวิจารณ์หนังสือ อำมาตยาธิปไตยไทยกับการจัดตั้งสังคมให้ก้าวร้าว
อยู่กับที่: มองสังคมไทยผ่าน Thailand, society and politics
ของ John L. S. Girling

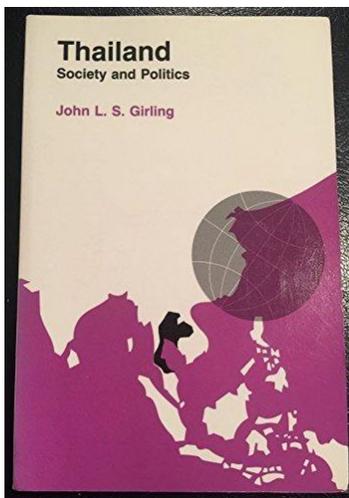
ชัยพงษ์ สำเนียง¹

Chaipong Samnieng²

Received: February 19, 2020

Revised: July 31, 2020

Accepted: August 20, 2020

ทำไมต้องอ่านงานของ John Girling (1981) ทั้งที่เป็นงานที่พิมพ์มากกว่า 3 ทศวรรษแล้ว หลายคนอาจพบว่าเมื่ออ่านบทความนี้จบ ก็ยังสงสัยว่าผู้เขียนกำลังเขียนถึงสังคมไทยในมุมมองของ Girling หรือว่ากำลังเขียนถึงการเมืองไทยในปัจจุบัน นี่เป็นจุดเล็กๆ ที่ผู้เขียนอยากชวนให้อ่านงานชิ้นนี้อีกครั้ง แปลว่าแม้เวลาผ่านไปหลายปีภาพของสังคมไทยเหมือนวนกลับไปจุดเริ่มต้น ซึ่งหมายถึงงานของ Girling ยังทันสมัยอยู่ คาดการณ์อนาคตได้อย่างตาเห็น หรือประเทศไทยยังไม่ไปถึงไหน ก้าวร้าวอยู่ ณ จุดเดิม ฉะนั้น การกลับมาอ่านงานชิ้นนี้อีกครั้ง อาจทำให้เราเข้าใจสังคม การเมืองไทยได้มากขึ้น ซึ่งผู้เขียนแบ่งออกเป็นสามส่วนข้างล่างนี้

1. การเมืองในระบบอุปถัมภ์ภายใต้มรดกของระบบครั้งๆ กลางๆ

การอธิบายการเมืองไทยในช่วง ค.ศ. 1930-1980 Girling เสนอว่าเป็นสังคมแห่งการเปลี่ยนผ่านจากรัฐราชาธิราชสู่รัฐอำนาจรวมศูนย์ ผ่าน “การปฏิรูป” มาตั้งแต่รัชกาลที่ 5 ที่ถือว่าเป็นการเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ของสังคมไทย อย่างไรก็ตาม แม้จะเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ยุคสมัยใหม่

¹ อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก 65000 อีเมล: chaipong08@gmail.com

² Lecturer, Faculty of Social Science, Naresuan University, Phitsanulok 65000. E-mail: chaipong08@gmail.com

หลัง ค.ศ. 1932 เปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่สังคมไทยก็ยังมีค่านิยมในเรื่อง “อำนาจนิยม” ที่รวมศูนย์อยู่ที่ชนชั้นนำ ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้วอำนาจเหล่านั้นได้ถูกถ่ายโอนจากกลุ่มเจ้ามายังกลุ่มทหาร ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงจากการปกครองในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบรัฐธรรมนูญ (ประชาธิปไตย) ในปี ค.ศ. 1932 แต่หลังจากนั้นทหารก็ทำการรัฐประหารมาอย่างต่อเนื่อง

ในด้านเศรษฐกิจประเทศไทยเป็นภาคการผลิตขนาดเล็ก อุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นมีขนาดเล็กมาก จนถึงปลายช่วงต้นทศวรรษ 1980 ประเทศไทยก็ยังเป็นสังคมเกษตรกรรมที่ถูกปกครองโดยทหารโดยการคำนวณของสถาบันพระมหากษัตริย์ และอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของสหรัฐ รวมถึงมีพัฒนาไปสู่ระบบรัฐสภาในระบอบประชาธิปไตยที่แตกต่างจากประเทศเพื่อนบ้านซึ่งยังคงถูกควบคุมโดยทหารปกครอง หรือปกครองโดยพรรคเดียว (พรรคราชการ)

การที่ทหารเข้ามาควบคุมการบริหารราชการผ่านการรัฐประหาร ทำให้ระบบธุรกิจที่เกิดขึ้นอยู่ภายใต้การเกื้อหนุนของทหาร รัฐออกนโยบายที่เอื้อต่อการทำธุรกิจของกลุ่มทุนทุนที่เกิดขึ้นจึงเป็นระบบทุนพึ่งพา และได้รับการโอบอุ้มจากรัฐ

รัฐที่ปกครองโดยระบบเผด็จการมาอย่างต่อเนื่องทำให้เกิดความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์ระหว่างนักธุรกิจ และทหาร (ผู้มีอำนาจ) ซึ่งเป็นการผลิตซ้ำค่านิยมเดิมที่มีอยู่ในสังคมที่ตกทอดมาสู่ระบบเจ้าขุนมูลนาย สังคมไทยในช่วงนี้จึงมีความแตกต่างระหว่างคนกลุ่มต่างๆ สูงแม้ว่าระบบเศรษฐกิจจะเป็นระบบเสรีนิยม แต่ทางด้านการปกครองก็อยู่ภายใต้การควบคุมของคนกลุ่มเล็กๆ โดยการเป็นหุ้นส่วนในระบบนี้อาจเรียกว่า Political- Military ที่ให้ผู้นำที่เป็นทหารเข้าไปนั่งเป็นคณะกรรมการของบริษัทเอกชนที่สำคัญได้อย่างต่อเนื่อง และใช้อำนาจที่มีเกื้อหนุนการเติบโตของบริษัทนั้นๆ

ความไม่แน่นอนทางการเมืองและเศรษฐกิจ ความสับสนวุ่นวายในปลายปี ค.ศ. 1950 นำไปสู่เผด็จการเต็มรูปแบบ โดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในปี ค.ศ. 1958 ได้เกิดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นครั้งแรก เป้าหมายของเขาเพื่อที่จะสร้างความมั่นคงทางการเมือง เขาได้รับการสนับสนุนจากテクノแครต (Technocrats) ในระบบราชการ รวมทั้งนักธุรกิจเอกชนที่มีความเชี่ยวชาญกับความวุ่นวายทางการเมืองและเศรษฐกิจของทศวรรษที่ผ่านมา นโยบายเศรษฐกิจใหม่ๆ ถูกนำมาใช้ตามคำแนะนำของธนาคารโลก (World Bank) ที่มีบทบาทหลักในการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลมีบทบาทในการสร้างโครงสร้างพื้นฐานและแรงจูงใจที่จะช่วยกระตุ้นการลงทุนภาคเอกชนในภาคอุตสาหกรรม (ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, 2552)

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐบาลไทยถูกปกครองโดยทหารอย่างต่อเนื่อง ภายใต้อิทธิพลระหว่างฝักฝ่ายในโลกทำให้ประเทศไทยได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากสหรัฐอเมริกา ที่เข้ามาสนับสนุนการลงทุน การให้เงินกู้ การเสริมสร้างเสถียรภาพทางการเมือง

ให้แก่ทหาร ผ่านรูปแบบของแผนพัฒนาเศรษฐกิจ รวมถึงญี่ปุ่นเองก็มีส่วนในการลงทุนอย่างสำคัญในสังคมไทย รัฐบาลที่อยู่ภายใต้การปกครองของทหารก่อให้เกิดกลุ่มคนที่เรียกว่าเทคโนโลยีที่เข้ามามีส่วนในการกำหนดนโยบาย และทิศทางการพัฒนาประเทศอย่างมีนัยสำคัญ โดยคนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะเป็นนายธนาคาร หรือไม่ก็เป็นผู้ได้รับการศึกษาจากตะวันตก ส่งผลให้เกิดการพัฒนาตามแบบตะวันตกภายใต้การชี้นำของสหรัฐอเมริกา (ณัฐพล ใจจริง, 2563)

ในช่วงปี ค.ศ. 1960 และในช่วงต้นปี ค.ศ. 1970 เสถียรภาพทางการเมืองของไทย และสถานการณ์โดยรวมทั้งโลกอยู่ในสถานะที่มั่นคง ภาวะเศรษฐกิจของไทยขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ได้ดึงดูดนักลงทุนจากต่างประเทศเข้ามาลงทุนในระบบอุตสาหกรรม ภายใต้การเกื้อหนุนของรัฐบาล รวมถึงโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่ก็ได้รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ ทั้งในรูปแบบของเงินให้สินเชื่อและเงินลงทุนที่ไหลเข้ามาในประเทศไทย แม้ว่าในปี ค.ศ. 1973 จะเกิดการต่อต้านอย่างกว้างขวางจากนักศึกษา และได้เข้าร่วมเคลื่อนไหวกับพรรคคอมมิวนิสต์ในเวลาต่อมาก็ไม่ได้ทำให้โครงสร้างทางสังคมของไทยเปลี่ยนแปลงไป

ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา บทบาทของกษัตริย์ได้เข้ามามีบทบาทอย่างสำคัญในการค้ำจุนระบบการปกครองแบบอำมาตยาธิปไตย Girling ได้อธิบายผ่านความสัมพันธ์ของสถาบันผ่านทหาร และพ่อค้า เป็นสามเสาหลักที่ค้ำจุนสังคมในช่วงนั้น รวมทั้งการใช้จ่ายของทหารอเมริกันในสงครามเวียดนามที่เข้ามาตั้งฐานทัพในประเทศไทยก็เป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่ออัตราการเติบโตอย่างรวดเร็วในช่วงเวลานี้ด้วย

ปัจจัยภายนอกเหล่านี้เองที่มีส่วนอย่างสำคัญในการส่งเสริมการขยายตัวทางเศรษฐกิจในสังคมไทย และในขณะเดียวกันก็สร้างฐานอำนาจที่สำคัญให้ทหารครองอำนาจอย่างต่อเนื่อง ภายใต้ระบบเศรษฐกิจเสรี ซึ่งเป็นการจรรโลงโครงสร้างระบบอุปถัมภ์ เจ้านาย/ลูกน้องในสังคมไทย

การขยายตัวอย่างต่อเนื่องของระบบเศรษฐกิจได้ก่อให้เกิดความแตกต่างระหว่างผู้มีรายได้น้อย และชนชั้นนำ เมืองและชนบทยังมีช่องว่างที่ถ่างกว้างอย่างต่อเนื่อง รวมถึงสถาบันที่เป็นทางการ หรือระบบราชการก็ขยายตัวอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน จนถูกเรียกว่าระบบการปกครองแบบ Bureaucracy (อำมาตยาธิปไตย) (Riggs, 1966) คนยากจนในพื้นที่ชนบทมีจำนวนมากขึ้น อัตราการเติบโตอย่างรวดเร็วในภาคอุตสาหกรรมและการบริการมีส่วนเพิ่มขึ้นในผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ ขณะที่ภาคการเกษตรกลับมีขนาดขนาดเล็กกลง (Nonagricultural) แต่ประชากรส่วนใหญ่ก็ยังคงอาศัยอยู่ในพื้นที่ชนบทเป็นส่วนใหญ่ รวมทั้งยังคงอยู่ในภาคการเกษตรแบบดั้งเดิม พวกเขาถูกดูดซับทรัพยากรเข้ามาหล่อเลี้ยงเมืองอย่าง

ไม่เป็นธรรมและต้องแบกภาระของสนับสนุนเศรษฐกิจ ผ่านการเก็บค่าพรีเมียมข้าว เขาอธิบายว่าคนชนบทเป็นคนที่ถูกทำให้แปลกแยก (Alien) ในรัฐสมัยใหม่นี้

2. เปลี่ยน(ไม่)ผ่านของสังคมไทย

อาจกล่าวได้ว่างานของ Girling เป็นการอธิบายปัจจัยการเติบโตทางด้านเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางอำนาจของคนกลุ่มต่างๆ ภายใต้ความสัมพันธ์แบบเจ้านาย-ลูกน้อง (Patron – Client Relationship) ภายใต้สังคมที่เข้าสู่สมัยใหม่ แต่เขามองว่าภายใต้การเปลี่ยนผ่านนี้ได้เกิดความขัดแย้ง อิทธิพลที่เคลือบคลุมไม่เข้าคายไม่ออก (Dilemma) ระหว่างความสัมพันธ์และระบบอุปถัมภ์ที่เป็นแกนหลักของความสัมพันธ์ในสังคมไทย ภายใต้ความสัมพันธ์แบบอำนาจนิยม สถาบัน และพ่อค้า หรือระบบอุปถัมภ์ (Patron Client)

นอกจากนี้ ยังให้ความสำคัญกับปัจจัยภายนอก (External Factors) ที่มีผลกระทบต่อบทบาท (Role) ของคนกลุ่มต่างๆ ซึ่งปัจจัยภายนอกนี้ช่วยให้เกิดการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของคนกลุ่มต่างๆ ส่วนความคิดหรือจารีตที่ตกทอดมาจากระบบเก่า (สมบูรณาญาสิทธิราชย์/เจ้าขุนมูลนาย) ระบบอุปถัมภ์ยังคงมีอิทธิพลในสังคมไทย แม้ว่าสังคมจะเปลี่ยนผ่าน (Transformation) เข้าสู่รัฐสมัยใหม่แล้วก็ตาม แต่ความคิดแบบเดิมก็ยังคงมีอิทธิพลต่อการจัดวางความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน และสถาบันที่เป็นทางการ โดยมีทหารที่เป็นสัญลักษณ์ของอำนาจนิยม

การให้ความสำคัญกับปัจจัยภายนอกในแบบของ Girling ในการอธิบายการเมือง ซึ่งเคยเป็นกระแสหลักของการอธิบายปรากฏการณ์การเมืองไทย เช่น การเข้ามามีอิทธิพลของสหรัฐอเมริกา ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการทหาร ซึ่งก่อให้เกิดการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจ และส่งเสริมให้ทหารมีเสถียรภาพในการปกครอง ซึ่งจะแตกต่างจากงานของนักวิชาการไทย เช่น นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2555) ที่ให้ความสำคัญกับปัจจัยภายในสังคมมากกว่าปัจจัยที่มาจากภายนอก

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในมิติต่างๆ ได้เข้าไปจัดความสัมพันธ์ทางการเมืองของผู้คน ซึ่งแตกต่างจากนักรัฐศาสตร์ทั่วไปที่จะอธิบายว่า การเมืองมีส่วนสำคัญในการจัดการเศรษฐกิจ เขาอธิบายการเมืองและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจผ่านโครงสร้างทางสังคม (Social Structure) ที่เข้าไปใช้อิทธิพลสร้างนโยบายเพื่อตอบสนองต่อธุรกิจประเภทต่างๆ โดยความสัมพันธ์ของโครงสร้างต่างๆ เกิดภายใต้เงื่อนไขของบริบทที่เข้ามาปฏิบัติการในช่วงเวลานั้นๆ เช่น บทบาทของสหรัฐอเมริกา เป็นต้น รวมถึงงานชิ้นนี้ใช้ข้อมูลทางสถิติจำนวนมากมาเป็นเงื่อนไขสำคัญในการอธิบายสังคมไทย เขาเชื่อว่าระบบเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไปจะเปลี่ยนความสัมพันธ์ของผู้คนในมิติต่างๆ

นอกจากนี้ Girling ยังได้อธิบายลักษณะเฉพาะ (Uniqueness) ที่เป็นเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดลักษณะบางอย่างในสังคมไทย เช่น การไม่เคยเป็นเมืองขึ้น ทำให้เกิดลักษณะหลังอาณานิคม สังคมไทยเป็นสังคมอาณานิคม (“colonial-type” regime transformation) ที่มีความต้องการความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อยู่ภายใต้ “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์”

3. ก้าว(ไม่)พ้นการศึกษาการเมืองเชิงสถาบัน

การอธิบายสังคมไทยผ่านปฏิสัมพันธ์ของโครงสร้างที่เป็นทางการต่างๆ ภายใต้เงื่อนไขของราชการ (Bureaucracy: อำมาตยาธิปไตย) ที่ยังคงรักษาความสัมพันธ์แบบเจ้านาย-ลูกน้อง (Patron – Client Relationship) แม้จะเปลี่ยนผ่านมาสู่รัฐสมัยแล้วก็ตาม รวมถึงการใช้ข้อมูลเชิงสถิติจำนวนมากทำให้เข้าใจการเติบโตทางเศรษฐกิจที่เป็นตัวกำหนดเงื่อนไขทางการเมือง งานของ Girling ทำให้เข้าใจสังคมเปลี่ยนผ่านแบบสังคมไทย ที่มีเงื่อนไขภายนอก (External Factors) เป็นเงื่อนไขหลักของการเกิดสัมพันธภาพทางอำนาจขององคาพยพต่างๆ ของรัฐ อาจกล่าวได้ว่างานชิ้นนี้แตกต่างจากงานในสมัยหลังๆ ที่ให้ความสำคัญกับปัจจัยภายในมากขึ้น

การที่ Girling มุ่งศึกษาองคาพยพของโครงสร้างเชิงสถาบันต่างๆ จึงอาจทำให้ไม่เห็น “ผู้คนที่เข้าร่วมปฏิบัติการ” ในทางการเมืองและทางเศรษฐกิจมากนัก แม้เขาจะพูดถึงกลุ่มคนที่เกิดจากการเติบโตของเศรษฐกิจ ชาวนา อยู่บ้างแต่ก็ไม่ใช่ว่าให้ความสำคัญมากนัก ซึ่งก็อยู่ภายใต้เงื่อนไขของการศึกษาในเวลานั้น อย่างไรก็ตาม งานของ Girling ก็เป็นงานที่สำคัญที่ศึกษาสังคมเปลี่ยนผ่านภายใต้การจัดสัมพันธภาพของโครงสร้างในมิติต่างๆ

แม้การศึกษาการเมืองก่อนหน้าทศวรรษ 1987 จะให้ความสำคัญกับกลุ่มชนชั้นนำ แต่หลังทศวรรษ 1987 ภูมิทัศน์ทางการเมืองไทยได้เปลี่ยนไป ส่วนหนึ่งอธิบายผ่านงานของ Girling ซึ่งจะเห็นว่าการเติบโตของเศรษฐกิจได้ทำให้เกิด “คนกลุ่มใหม่” หรือที่เราเรียกว่า “คนชั้นกลางในชนบท” (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2554) “ชาวบ้านผู้รู้จักโลกกว้าง” (Cosmopolitan Villagers) (Keyes, 2010) หรือ “ชาวนารายได้ปานกลาง” (Middle-Income Peasant) (Walker, 2012) “ชาวนาที่ยืดหยุ่น” (Flexible Peasants) (Santasombat, 2008) คนกลุ่มใหม่เหล่านี้แตกต่างกับชาวบ้านในเศรษฐกิจแบบศีลธรรม เพราะพวกเขาไม่ได้พยายามหลีกเลี่ยงความเสี่ยงในระบบตลาดตรงกันข้ามกลับพยายามฉกฉวยและแสวงหาโอกาสจากตลาดอย่างเต็มที่ ด้วยการปรับตัวอย่างหลากหลาย รวมถึงมีความคาดหวังในด้านการบริโภค โดยเฉพาะการบริโภคคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ขณะเดียวกันก็ตื่นตัวทางการเมืองมากขึ้น ด้วยการพยายามเข้าไปต่อรองกับรัฐและทุนในรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งการเมืองในระบบ และการเมืองมวลชน (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2558)

“กลุ่มผู้ประกอบการใหม่ที่ตื่นตัวทางการเมือง” ทำให้เกิดการเมืองของมวลชนที่ต่างจากการเมืองของ Girling คนเหล่านี้เป็นคนหน้าใหม่ทางการเมือง แต่กลับเป็นตัวแสดงที่สำคัญในการเมืองในรอบหลายปีที่ผ่านมา อาทิ การเมืองเรื่องสีเสื้อ (เหลืองแดง) การเมืองเรื่องทรัพยากร การเมืองรายประเด็น ฯลฯ เราจะเห็นว่ามีคนกลุ่มใหม่ที่เข้ามาในพื้นที่ทางการเมืองไม่ได้มีแต่ชนชั้นนำเท่านั้นที่เป็นตัวแสดงหลักเหมือนยุคก่อนหน้านั้น

การศึกษาการเมืองในเชิงโครงสร้างหรือการเมืองในระบบ ที่เคยเป็นที่นิยมมีข้อจำกัดในการเข้าใจ “การเมือง” อยู่ไม่น้อย เพราะการต่อสู้ทางการเมืองไม่ได้เกิดในพื้นที่ที่เป็นทางการเชิงสถาบันเท่านั้น แต่ในทางตรงกันข้ามกลับเกิดในพื้นที่ที่ไม่เป็นทางการด้วย

ส่วนการอธิบายเฉพาะด้านอรรถประโยชน์ทางเศรษฐกิจเพียงมิติเดียวก็ไม่สามารถอธิบายการเมืองของปัจเจกได้ การหันมาให้ความสนใจต่อปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของผู้คนในพื้นที่คลุมเครือ หรือพื้นที่ที่มองไม่เห็น ผ่านปฏิบัติการของผู้กระทำการ (Actor) อารมณ์ความรู้สึกและสำนึกทางการเมือง อาจทำให้เห็นความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ที่มีใช้การเมืองของชนชั้นนำหรือผู้มีอำนาจมากขึ้น เพราะการมองการเมืองเชิงโครงสร้าง ส่งผลให้การเมืองขาดมิติที่หลากหลาย นำมาสู่มายาคติไม่สามารถอธิบายการเมืองอย่างรอบด้าน ส่วนการให้ความสนใจปฏิบัติการของผู้คนในชีวิตประจำวัน จะช่วยให้เราเข้าใจปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจใหม่ๆ ได้ การศึกษาวัฒนธรรมการเมืองจึงต้องตั้งคำถามใหม่ๆ แทนที่จะมองการเมืองอย่างตายตัว ซึ่งเป็นแนวการศึกษาแบบทฤษฎีพัฒนาการที่ลดพลังในการอธิบายไป เนื่องจากการอธิบายการเมืองเชิงโครงสร้างอย่างเดียว (ชัยพงษ์ สำเนียง, 2563)

อีกทั้งในเวลาต่อมามีนโยบายและความคิดประชานิยมที่ไม่เพียงก่อให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจแล้ว แต่ยังคืนและเพิ่มศักดิ์ศรีความเป็นคนให้ประชาชนในสังคมด้วย นโยบายนี้จึงเป็นสองด้านที่สู้กันระหว่างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐราชการกับการขยายพื้นที่ทางการเมืองของประชาชน แม้ว่าจะมีการวิจารณ์ว่านโยบายนี้ผ่อนถ่ายอำนาจการตัดสินใจจากข้าราชการเป็นผู้รับใช้นักธุรกิจ แทนที่จะเป็นผู้นำนักธุรกิจดังแต่ก่อน (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์, 2546) หรือเป็นแค่นโยบายหาเสียง (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2549) แต่ในอีกด้านหนึ่งนโยบายประชานิยมนี้ก็กลับสร้างสถานะของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนใหม่ อาจกล่าวได้ว่าการปรับปรุงระบบราชการผ่านนโยบายประชานิยม ซึ่งรัฐบาลทักษิณเปรียบเสมือนการปฏิรูปสมัยรัชกาลที่ 5 ที่เป็นความพยายามจะก้าวรุดหน้าไปกว่าระบบอำมาตยาธิปไตย (Bureaucratic Polity) (Riggs, 1966) โดยมุ่งปรับเปลี่ยนข้าราชการระดับสูงให้อยู่ภายใต้

อำนาจของฝ่ายบริหารมากขึ้น³ (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์, 2546) การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นนโยบายทางการเมือง เพื่อเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีสถานะที่สูงขึ้นในการรับบริการ ซึ่งเป็นการท้าทายระบอบอำมาตยาธิปไตยที่ครอบงำระบอบราชการมาอย่างยาวนาน (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2554)

แต่สิ่งที่ต่างจาก Girling อีกประการหนึ่ง คือ อำนาจนิยมข้างต้นกับถูกถ่วงดุล ด้วยการเมืองของมวลชน ไม่ใช่การเมืองเชิงโครงสร้างอย่างเต็มที่ที่กำหนดการเปลี่ยนแปลง แม้ว่าอำนาจของฝ่ายหลังจะไม่เข้มแข็งพอที่จะถ่วงดุลฝ่ายแรกได้ก็ตาม นั้นหมายความว่าภูมิทัศน์การเมืองไทยเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ อยู่ในภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออก (Dilemma) แต่ก็ไม่ใช่การเมืองแบบเดิมๆ ที่ชนชั้นนำจะพลิกกลับไปมีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดเหมือนเดิมได้อีกแล้ว

กระนั้น การอธิบายโครงสร้างอำนาจของกลุ่มต่างๆ ที่ไม่สมมาตร แต่พึ่งพาอาศัยกันภายใต้การยึดโยงของระบอบอุปถัมภ์ อำนาจนิยม ข้าราชการ นายทุน และชนชั้นนำ ดังที่เราระบอบอยู่ ณ ปัจจุบัน สะท้อนให้เห็นว่าสังคมไทยแม้จะเปลี่ยนแปลงไปมากแค่ไหน แต่ก็สะท้อนผ่านงานของ Girling ไม่มากนักน้อย ทำให้งานของเขาน่าสนใจ และมีคุณค่าในการอ่านใหม่อีกหลายๆ ครั้ง

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- ชัยพงษ์ สำเนียง. (2562). *พื้นที่การเมืองในชีวิตประจำวันและการต่อรองธรรมาภิบาลท้องถิ่น: กรณีศึกษาการจัดการทรัพยากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภาคเหนือ*. (ดุष्ฎิ นิพนธ์ปรัชญาดุष्ฎิบัณฑิต), สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2554). *100 ปี แห่งการปฏิรูประบอบราชการ: วิวัฒนาการของอำนาจรัฐและอำนาจการเมือง*. กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา.
- ทักษ์ เฉลิมเตียรณ. (2552). *การเมืองระบอบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ* [Thailand: The Politics of Despotic Paternalism] (พรณี ฉัตรพลรักษ์, ปรกยทอง สิริสุข,

³ รัฐบาลของนายกา ชาติชาย ชุณหะวัณ เริ่มกระบวนการนี้ รัฐบาลของนายกา ชวน หลีกภัย ก็โอนอ่อนลง รัฐบาลภายใต้การนำของไทยรักไทยเริ่มต้นเหมือนในกรณีของนายกา ชาติชาย คือเข้าแทรกแซงการเลื่อนชั้น แต่ไทยรักไทยไปไกลกว่านั้น และในขณะนี้การแต่งตั้งโยกย้ายตำแหน่งสำคัญๆ ล้วนแล้วแต่เป็นการตัดสินใจโดยฝ่ายบริหาร

- และดำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2554). *เบี้ยไฉ่ขุน*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- _____. (2555). *ปากไก่และใบเรือ: รวมความเรียงว่าด้วยวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ต้นรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ: ฟาเดียวกัน.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร, และคริส เบเคอร์. (2546). *เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ*. เชียงใหม่: ซิลค์เวอร์ม บุคส์.
- อนันท์ กาญจนพันธุ์. (2558). *กำกับกำปางงานวิจัยวัฒนธรรมภาคเหนือ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2549). *ทักษิณา-ประชานิยม*. กรุงเทพฯ: มติชน.

ภาษาอังกฤษ

- Girling, J. L. S. (1981). *Thailand, Society and Politics*. Ithaca: Cornell University Press.
- Keyes, C. (2010). "Cosmopolinta" Villagers and Populist Democracy in Thailand. In RCSD International Conference on Revisiting Agrarian Transformations in Southeast Asia May 13-15, 2010, Chiang Mai, Thailand.
- Riggs, F. W. (1966). *Thailand: The Modernization of a Bureaucratic Polity*. Honolulu: East-West Center Press.
- Walker, A. (2012). *Thailand's Political Peasants: Power in the Modern Rural Economy*. Madison, Wis.: University of Wisconsin Press.
- Santasombat, Y. (2008). *Flexible Peasants: Reconceptualizing the Third World's Rural Types*. Chiang Mai: Regional Center for Social Science and Sustainable Development Faculty of Social Science, Chiang Mai University.